

УДК 911.3:314(476.2)

Гребень А.О.,
аспірант

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ У ГОМЕЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Обґрунтовано необхідність вивчення медико-демографічної ситуації Гомельської області, проаналізовано динаміку основних демографічних показників, виявлено територіальні відмінності природного руху населення. Розглянуто рівні та структуру загальної первинної захворюваності населення. Досліджено рівні і виявлено основні причини інвалідності населення Гомельської області.

Ключові слова: медико-демографічна ситуація, первинна захворюваність, поширення хвороб, смертність, народжуваність, інвалідність.

Обоснована необходимость изучения медико-демографической ситуации Гомельской области, проанализирована динамика основных демографических показателей, выявлены территориальные различия естественного движения населения. Рассмотрены уровни и структура общей первичной заболеваемости населения. Исследованы уровни и выявлены основные причины инвалидности населения Гомельской области.

Ключевые слова: медико-демографическая ситуация, первичная заболеваемость, распространение болезней, смертность, рождаемость, инвалидность.

Hreben A.O. MEDICAL AND DEMOGRAPHIC SITUATION IN THE HOMEL REGION OF BELARUS

The need to study medical and demographic situation in the Homel region is proved; the dynamics of basic demographic indicators is analyzed; the regional differences of natural motion of population is detected. Besides, the level and structure of total primary morbidity is considered. Also the level of the main causes of disability population in Homel region is investigated.

Key words: medical and demographic situation, primary disease, spread of disease, mortality, fertility, disability.

Постановка проблеми. Проблема збереження здоров'я населення, яка пов'язана із станом соціально-економічного розвитку, соціокультурною та екологічною ситуацією, посідає особливе місце у системі географічних досліджень. Триває активний пошук оптимальної моделі взаємодії суспільства і навколишнього середовища, що дозволить створити сприятливі умови для життя людей і подолати негативні демографічні тенденції. Це актуалізує медико-географічні дослідження, які спрямовані на вивчення демографічних процесів у їх тісному взаємозв'язку з показниками здоров'я населення. Останні є базовими ознаками, що характеризують як власне населення, так і якість його життя на певній території. Активне і довге життя – це важливий складник людського розвитку, один із найголовніших елементів національного багатства країни. На забезпечення охорони та збереження здоров'я населення витрачається

значна частина валового внутрішнього продукту країни. При цьому саме здоров'я є особливим економічним ресурсом, який визначає ефективність соціально-економічного розвитку держави.

Вивченню прикордонних територій в останні роки приділяється значна увага, що зумовлено необхідністю активізації їхнього розвитку. Починаючи з середини 90-х років ХХ ст. між Україною та сусідніми державами створено низку євро регіонів, до складу яких входять майже всі прикордонні області нашої країни. У рамках зазначених євро регіонів розроблено цілу низку різноманітних проектів, реалізація яких має сприяти стимулюванню розвитку прикордонних територій, подоланню буферності державного кордону, активізації зовнішньої торгівлі тощо. Демографічна проблематика належить до числа тих спільних проектів, які досить часто вивчаються науковцями суміжних країн.

Дуже актуальною залишається зазначена проблематика для Рівненської області України та Гомельської області Республіки Білорусь, оскільки вони, по-перше, є прикордонними і мають схожі особливості розвитку, по-друге, чи не найбільше постраждали від аварії на ЧАЕС, що вплинуло на формування кількісного складу та рівня гостроти демографічної ситуації. Порівняльний аналіз особливостей природного руху населення у сусідніх прикордонних областях розширить можливості науковців та управлінців у пошуку найбільш ефективних шляхів покращення демографічної ситуації у них.

Ця стаття присвячена аналізу медико-демографічної ситуації саме Гомельської області. Поруч із негативними тенденціями природного руху на особливу увагу заслуговують проблеми захворюваності населення та поширення основних нозокласів хвороб, оскільки саме вони зумовлюють інвалідність населення, що у перспективі призводить до економічних втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження прикордонних територій має багатоаспектний характер і включає широке коло питань – від обґрунтування створення єврорегіонів і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків до аналізу соціально-економічних та екологічних процесів. Вагомі здобутки у вивченні прикордонних територій мають П. Беленький, Д. Думітраш, Г. Кулешова, П. Луцишин, Н. Мікула, Г. Підгрушний та інші науковці.

Вивченню демографічних проблем Гомельської області присвячена значна кількість наукових праць, проте найбільш вагомі результати викладені у роботах Т. Шафаренко, Т. Флерко, А. Океанова, Л. Лобанка.

Постановка завдання. Головним завданням цього дослідження є просторово-часовий аналіз основних демографічних показників Гомельської області, а також вивчення загальних тенденцій, що стосуються первинної захворюваності населення регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медико-демографічна ситуація (МДС) відображає просторово-часовий стан демографічних процесів у їх причинно-наслідковому взаємозв'язку з якісними характерис-

тиками населення, насамперед із станом його здоров'я. Іншими словами, МДС відображає взаємопов'язаність і взаємозумовленість демографічних і медичних показників із соціально-економічними, природно-екологічними та іншими чинниками середовища життя людей. Вона є важливою характеристикою соціально-економічного розвитку будь-якої території. З огляду на те, що аналізується стан здоров'я великої популяції людей, принциповою є його оцінка не лише через показники захворюваності, а й через окремі демографічні характеристики, які свідчать про тенденції відновлення (або, навпаки, депопуляції) населення. Тому МДС відображається низкою показників (народжуваність, смертність, природний приріст, захворюваність, поширення хвороб тощо), які найдоцільніше розглядати в динаміці.

Для демографічної ситуації Гомельської області характерні загальнодержавні тенденції. В області досі триває природне скорочення населення, хоча перевищення кількості померлих над кількістю народжених поступово зменшується. Народжуваність у Гомельській області становить 12,8‰ (середньодержавний показник – 12,5‰). Найвищі показники народжуваності мають Жлобинський (15,8‰), Чечерський (15,7‰) та Наровлянський (15,6‰), а найменші – Лоевський (10,5‰), Рогачевський та Світлогорський (12,2‰) райони. Традиційно простежуються певні відмінності між рівнем народжуваності у містах та у сільській місцевості. У 2015 р. показник народжуваності у сільській місцевості Гомельської області становив 13,4‰, у містах – 12,6‰.

Показник смертності за цей же рік становив 13,6‰, що дещо перевищує пересічне для країни значення (12,8‰). Високий рівень загальної смертності пояснюється процесом старіння населення. Понад 76% померлих – це люди похилого віку (старше 60 років). За однакової інтенсивності смертності населення кількість померлих більшою буде там, де більша частка населення похилого віку. У розрізі адміністративних районів найвищі показники смертності мають Петриківський (22,9‰), Буда-Кошелівський (21,1‰) та Ветковський (20,1‰) райони. Найменша кількість померлих на 1 000 осіб у Мозирському (10,9‰), Наров-

лянському (15,2‰) та Гомельському (15,7‰) районах.

Структура смертності населення у Гомельській області приблизно така ж, як і в більшості країн колишнього СРСР. Найбільша кількість населення помирає через хвороби системи кровообігу, новоутворення та зовнішні причини смерті (рис. 1). Водночас структура смертності має певні відмінності для різних вікових груп населення.

У структурі причин смертності дітей до 1 року переважають окремі стани, що виникають у перинатальному періоді (вони становлять близько половини всіх випадків смерті дітей до 1 року), а також вроджені аномалії (вади розвитку) та деякі інфекційні і паразитарні захворювання.

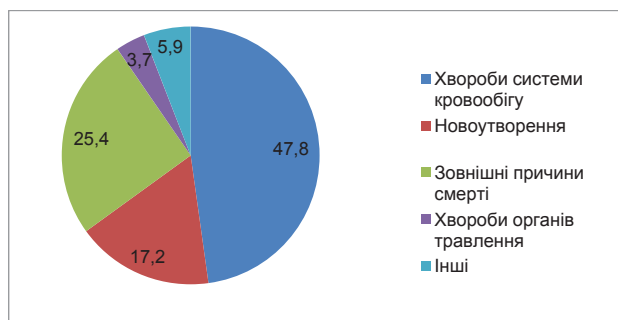

Рис. 1. Структура загальної смертності населення Гомельської області, %

Коефіцієнт смертності немовлят до 1 року – одна з важливих соціально-демографічних характеристик, що залежить від стану суспільства, природного середовища, наявності та якості житла, води, продуктів харчування, санітарних умов, розвитку системи охорони здоров'я, а також від здоров'я покоління матерів. Зниження смертності немовлят на території Гомельської області є стійкою тенденцією, що зберігається протягом останніх років (рис. 2). У 2015 році цей показник становив 3,1 померлих немовлят на 1 000 народжених. Це дещо нижче загальнодержавного показника – 3,5‰. Однак у розрізі адміністративних районів спостерігаються значні відмінності – від 0,6‰ у Жлобинському до 9,9‰ в Октябрьському районах. Також у сільській

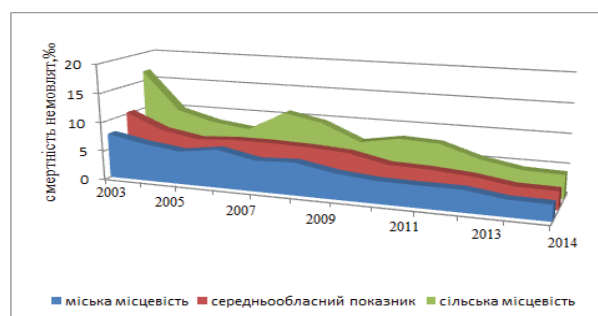

Рис. 2. Динаміка смертності немовлят до 1 року

Побудовано автором за матеріалами [1]

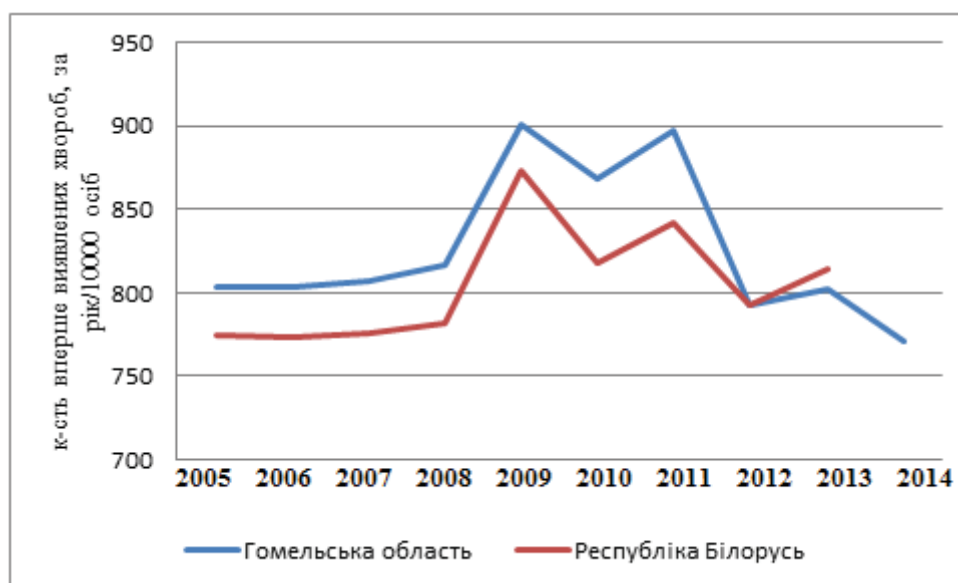

Рис. 3. Динаміка захворюваності населення Гомельської області і Республіки Білорусь, на 10 000 осіб [1]

місцевості цей показник більший, ніж у містах (4,1 і 2,7‰ відповідно).

У дітей до 14 років у структурі смертності також переважають окремі стани, що виникають у перинатальному періоді, та зовнішні причини смерті. Вагоме місце серед причин смертності посідають також вроджені аномалії розвитку. Також варто відзначити, що серед причин смерті, незважаючи на юний вік, з'являються новоутворення та захворювання нервової системи.

Найбільший внесок у смертність населення працездатного віку роблять захворювання системи кровообігу, зовнішні причини смерті та новоутворення (рис. 4). У структурі причин смертності населення працездатного віку від зовнішніх причин найбільша частка належить нещасним випадкам (27,3%), друге місце посідають самогубства (17,9%), третє – отруєння алкоголем (10,4%). Смертність у цій групі має яскраво виражене соціальне забарвлення та є індикатором зростання негараздів у суспільстві. З 1 015 померлих осіб цієї групи населення 84,7% становили чоловіки, причому 60% із них проживали у містах.

У Гомельській області очікувана тривалість життя за народження становила у 2015 році 72,5 роки. При цьому для чоловіків цей показник становив 66,9 років, для жінок – 77,9 років. Настільки значна різниця тривалості життя у чоловіків та жінок створює значні соціальні, медичні, психологічні та соціальні проблеми. Це означає, що кожна жінка приречена на самотність вдови у старості в середньому на 11,5 років. Також необхідно відзначити різницю у тривалості життя для міських та сільських жителів. Для перших вона становить 73,7 років, для других – 68,7 років. Ця відмінність свідчить про різний рівень та умови життя населення, про можливості громадян реалізувати свої життєві потреби.

Незважаючи на наявність негативних демографічних тенденцій на території Гомельської області, сьогодні різниця у переважанні померлих над народженими скорочується. При цьому у чотирьох адміністративних районах – Жлобинському, Мозирському, Наровлянському та м. Гомель – природний приріст є додатним (максимальне значення +4,2‰ спостерігається у Жлобинському районі). Найгірша

ситуація у Петриківському районі області, де показник природного приросту населення в останні роки становить -10,3‰.

Результатом перебігу основних демографічних процесів і водночас вагомою передумовою формування загального стану здоров'я населення регіону є вікова структура. На території Гомельської області частка дітей становить 16,5%, населення працездатного віку – 61,1%, населення пенсійного віку – 22,4%. При цьому з погляду соціальних та економічних наслідків основних демографічних зрушень у віковій структурі населення спостерігається зменшення демографічного навантаження на одного працездатного за рахунок зменшення частки дітей.

Для всебічного та докладного аналізу МДС у Гомельській області поряд із розглядом основних демографічних процесів важливо охарактеризувати рівні захворюваності та поширення основних нозокласів хвороб у регіоні. Це зумовлено тим, що захворюваність є однією із найважливіших характеристик суспільного здоров'я та благополуччя населення.

Протягом останніх років на території Гомельської області спостерігається зменшення рівнів первинної захворюваності населення (рис. 3), зокрема на хвороби нервової системи (середньорічний темп скорочення – 8,5%) та хвороби органів травлення (4,7%). Водночас чітко виражену тенденцію до зростання за останні 10 років мають показники вроджених аномалій розвитку (середньорічний темп приросту – 9,11%).

Регіональний аналіз рівнів захворюваності дав можливість виявити райони з найвищими показниками первинної захворюваності. Це Ветківський, Єльський, Жлобинський, Мозирський, Світлогорський і Хойницький райони. Найменші показники захворюваності спостерігаються на території Наровлянського, Кормлянського та Житковицького районів.

У структурі захворюваності всього населення перше місце посідають хвороби органів дихання, друге – травми, отруєння та інші наслідки впливу зовнішніх причин, третє – хвороби шкіри, хвороби кістково-м'язової системи і деякі інфекційні та паразитарні хвороби.

Варто звернути увагу на різницю у структурі загальної смертності населення та загальної

захворюваності населення. Основною причиною загальної смертності населення є хвороби системи кровообігу та новоутворення (рис. 1), тоді як у структурі захворюваності переважають хвороби органів дихання і хвороби шкіри. Це свідчить про різний показник летальності певного захворювання. Іншими словами, захворювання дихальної системи не є настільки небезпечними, як захворювання системи кровообігу чи новоутворення.

Високі рівні захворюваності і поширення хвороб призводять до збільшення рівнів інвалідизації населення. Рівень первинної інвалідності серед дорослого населення області у 2015 році становив 72,2 на 10 000 населення.

Основною причиною, що призводить до інвалідності дорослих, є хвороби системи кровообігу – 37,9% випадків інвалідності, новоутворення – 26,3%, хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини – 7,5%, психічні розлади – 6,3%.

За останні 5 років спостерігається стійкий ріст рівня інвалідності у всіх вікових групах. При цьому рівень інвалідності населення працездатного віку найвищий серед інших регіонів Республіки Білорусь. Серед дорослих, які були визнані інвалідами у 2015 році, 40,8% були особами працездатного віку. Максимальні рівні інвалідності населення були зафіксовані у Лоевському, Хойницькому, Петриковському та Лельчицькому районах, мінімальні – у м. Гомель і Ветковському районі.

Високий рівень інвалідності населення є свідченням складної медико-демографічної ситуації. При цьому інвалідизація населення зумовлює значні економічні збитки, оскільки держава втрачає людський капітал, вона змушена витратити кошти на відновлення здоров'я та продовження життя людей з обмеженими можливостями.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз медико-демографічної ситуації Гомельської області дав змогу сформулювати такі висновки.

1. Для демографічної ситуації Гомельської області характерні загальнодержавні тенденції. Водночас значно вищі від пересічних для країни показники смертності у Гомельській області є наслідком вікової структури населення та свідченням високого рівня поширення хвороб.

2. У структурі загальної смертності населення домінують хвороби системи кровообігу та новоутворення.

3. У структурі захворюваності всього населення переважають хвороби органів дихання, на другому місці – травми, отруєння та інші наслідки впливу зовнішніх причин, на третьому – захворювання шкіри.

4. Високі рівні захворюваності призводять до збільшення рівнів інвалідизації населення. Основною причиною, що призводить до інвалідності дорослих, є хвороби системи кровообігу, новоутворення, хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини, психічні розлади.

Вивчення демографічної ситуації будь-якої території є складним і багатоаспектним завданням. Окрім оцінки наявних демографічних показників, доцільно було б скласти науково обґрунтовані прогнози основних демографічних складників. Значної уваги потребують також докладні дослідження захворюваності населення, особливо у контексті того, що Гомельська область зазнала значного радіоактивного забруднення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Golovne statistične upravlinnâ Gomel's'koï oblasti [General statistical office of the Homel region] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gomel.belstat.gov.by>.